

RECENZE A ANOTACE

**Kubát, M.: Vývoj a proměny státního zřízení Polska
ve 20. století**

Dokořán s. r. o. Praha 2006, 237 s.

Jan Filip*

Rostoucí spolupráce v oblasti společenských věd se začíná projevovat i ve vztahu k sousedním státům. K tomuto typu prací patří i recenzovaná práce mladého politologa Michala Kubáta, která je věnována pro českého čtenáře velmi atraktivnímu tématu institucionálního a politického vývoje Polska. Autor to souhrnně označuje pojmem „státní zřízení“, i když tento termín má ve státovědě význam zejména z hlediska územní organizace státu (federace – unitární stát). V práci navazuje na své předchozí studie¹ a rozvádí jejich jednotlivé aspekty v podobě systematicky zpracovaného textu, který přináší množství chronologicky a předmětově uspořádaných informací o vývoji našeho severního souseda. Práce má kromě předmluvy, která obsahuje výklad metodologických otázek (mimořádně velmi zajímavý a podnětný), celkem šest kapitol, které postihují vývoj zejména státních institucí a jejich fungování prakticky od počátků polské státnosti, hlavní pozornost je však věnována až 20. století. Ovšem i výklad zejména středověkého úseku polských dějin, stejně jako období trojího dělení, využívá autor k tomu, aby se

pokusil nalézt zvláštní okolnosti polských dějin, které měly a mají vliv na polskou politickou kulturu a mentalitu. Podle něj se jedná zejména o ústavní tradice, parlamentní tradice (Jest Sejm, jest Polska – M. Rataj), politická fragmentarizace a polská neschopnost domluvit se, role historických osobností, vztah k církvi a ruskému sousedovi, schopnost vést odpor a udržovat ilegální a emigrační struktury, symboly státnosti atd. To na závěr srovnává s prvky diskontinuity, které se objevily zejména v období lidové demokratického Polska, které není uznáváno za legitimní část polských dějin (zde nám autor dluží rozbor usnesení polského Senátu k tomuto období – jen zmínka na s. 133, ačkoli je v seznamu pramenů na s. 220 uvádí).

K úvodní kapitole, která obsahuje velké množství užitečných informací o vývoji do 1. světové války (dělení Polska, stavovská a šlechtická demokracie, liberum veto, volební sněmy atd.), bych jen poznamenal, že politologické zázemí autora se zde příliš neuplatnilo. Zejména využití poznatků o teorii a praxi moderního státu z oblasti státovědy by napomohlo tuto

* Prof. JUDr. Jan Filip, CSc., Katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

¹ KUBÁT, M. a kolektiv: Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy. Eurolex Bohemia s. r. o. Praha 2004, 431 s. (viz recenze v tomto časopise, roč. 2006, č. 4); BALÍK, S. KUBÁT, M.: Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů. Dokořán, s.r.o., Praha 2004 a řada dalších studií.

část lépe uspořádat. Takto jde zejména o výklad polské ústavní historie, i když je otázkou, nakolik ústavy z 19. století lze vůbec za polské považovat. Pro Polsko však mají význam již z hlediska aplikace moderních ústavních řešení v obklíčení absolutistických monarchií té doby. K zvláštnímu názvu první evropské ústavy (*Ustawa rządowa* z 3. 5. 1791) je třeba poznamenat, že se jedná o převzetí anglické terminologie a tradice (srov. *Instrument of Government O. Cromwella* z roku 1653, koncepce *King in Parliament*, kterou první polské ústavy přebírají – s. 31). Druhá kapitola je věnována 2. republice (1918–1944), kde je popsán vznik a fungování ústavních a politických institucí, přičemž její konec je spatřován až v roce 1944, nikoli v porážce od hitlerovského Německa, neboť republika pokračovala v podzemí a emigraci (s. 89). Autor se zde věnuje zvláštnostem polských „malých“ ústav, které považuje za polskou zvláštnost (s. 42), což je ovšem sporné tvrzení. Našly bychom je i v jiných státech včetně naší historie. Tato kapitola je pro českého čtenáře nesmírně zajímavá, neboť nabízí srovnání se státem, ve kterém se pokus o parlamentní demokracii udržel jen krátkou dobu do nástupu autoritativního režimu v roce 1926 včetně ústavy z května 1935. Je to zajímavé i proto, že květnová ústava z roku 1935, předávající moc prezidentovi, se ukázala daleko vhodnější pro emigrační režim než naše demokratická ústava pro dekretální zákonodárství našeho Prozatímního zřízení v Londýně. Co bylo podobné, to byla nejednota zděděného systému práva. Ovšem zatímco my jsme v roce 1918 přebírali právo rakouské a uherské, v Polsku to bylo pět systémů práva (to vysvětluje i zvláštnosti územního členění v době 2. republiky). Při hodnocení období Polské lidové republiky (není považováno za součást kontinuity polských republik) autor kromě očekávané kritiky² dokázal vystihnout zvláštnosti existence tohoto režimu, který vyrůstal ze zcela jiných kořenů než tomu bylo např. v Československu. Pominuta není otázka zfalšovaného referenda 1946 a voleb z roku 1947 (z té doby konečně pochází známý verš, který bych pokusil volně přeložit – *volební urna, čarovná škatulka, hlasuješ pro Mikolajczyka, zvolen je Gomulka*). Autor se zde neopírá jen o dojmy, ale hledá argumenty. Lze se ztotožnit s tvrzením (před autorem již takto psal L. Garlicki), že její vadou bylo to, že nabízela různé výklady. To se konečně ukázalo na judikatuře Ústavního tribunálu do roku 1997. Pominuta není historie Ústavy z roku 1952 a její změny v roce 1976, vyhlášení válečného stavu (podle autora a jeho pramenů neústavní (s. 110), vytvoření nových institucí (Ústavní tribunál ovšem činnost zahájil až v roce 1986, v roce 1985 byl jen přijat prováděcí zákon).

Pochopitelně největší pozornost vyvolává hodnocení institucí současné Třetí republiky. Lze očekávat,

že řada zájemců si přečte jen tuto část. Autor začíná diskusí, kdy vlastně začala, aniž si (typicky pro politologa) uvědomuje právní význam tohoto momentu (u nás např. pro restituce, rehabilitace). Hodnocení jednání kulatého stolu a ústavních změn (duben a prosinec 1989) mohlo být zasazeno i do kontextu rozpadu bývalého socialistického bloku. Obsáhlá pozornost je věnována přípravě současné polské ústavy po dobu sedmi let. V této souvislosti by za pozornost stála současná situace, kdy se projevují snahy tuto Ústavu (výslovně pro Třetí republiku) nahradit novou ústavou nové „čtvrté“ republiky. Charakteristika ústavy z roku 1997 je podána s přehledem, i když je třeba samozřejmě vidět, že bez rozboru navazujícího zákonodárství (např. organizaci a fungování soudnictví těžko porozumíme bez znalosti nové úpravy obecného soudnictví z roku 2001 a správního soudnictví z roku 2002 a zejména judikatury všech soudů a tribunálů. Menší pozornost než bychom očekávali je věnována otázce přistoupení k Evropské unii a sporů kolem něj (s ohledem na postoj Polska k EU, napadení smlouvy o přistoupení a transpozice evropského zatýkácího rozkazu před Ústavním tribunálem). Při rozboru práv, svobod a povinností bylo možno větší pozornost věnovat propojení se základními ustanoveními ústavy (čl. 1 až 29), kde je zakotvena hodnotová orientace polského státu. Pouhý výčet bez navazujících předpisů a judikatury i zde neukáže na problémy praktické realizace ústavy a postavení jednotlivce a pro konstitucionalistu (nikoli politologa) to může být místy denervující. Zčásti to vynahrazuje pokus o analýzu fungování politických institucí, byť autor často odkazuje na řadu svých podrobnějších studií (např. pro oblast voleb, kde je autor dosti skoupý, rovněž tak pro oblast stranického systému v současnosti, postavení národnostních menšin, vztahu k Československu po 1. a 2. světové válce).

Drobné nepřesnosti se vyskytují v každé práci. Např. absolutní většinu nelze považovat za kvalifikovanou (s. 153), nelze tvrdit, že by se působnost Sejmu přistoupením k EU oslabila o 60 % (s. 159), spíš jde o to, kolik toho může Sejm při transpozici sám ovlivnit (ve skutečnosti rozsah zákonodárství narůstá), nelze tvrdit, že nějaká instituce (zde Státní tribunál – s. 163) přináší užitek tím, že nefunguje, volební formule do obcí se liší podle počtu do 20 tisíc obyvatel, nikoli do 40 tisíc (s. 171). Určité problémy se objevují s překladem některých pojmů (spravedlnost místo soudnictví či justice – s. 13, Nejvyšší rada místo tradičního Nejvyššího soudu – s. 82, svolání místo poselství – s. 153, dobro místo statek – s. 161, spravuje místo vykonává – s. 164), což je dáno zřejmě i tím, že díky znalosti polštiny (autor studoval v Krakově) si zvláštnosti a odlišnosti dost dobře neuvědomuje (pracuje zřejmě pouze s originály, nikoli s českými překlady). Problém

² Nevím, zda nepoužívání prací napsaných před rokem 1989 má být předností práce (s. 188). Jen bych připomněl, že např. vyjadřovat se s odsudkem o S. Rozmarynowi je totéž, jako když u nás právní dorost odsuzuje V. Knappa.

je to např. u tradičního překladatelského oříšku jako je označení „krajowa“ nebo „ogólnokrajowa“, což autor překládá jako státní, ačkoli jde o spíše o označení „celostátního“ orgánu často samosprávného charakteru (např. Celostátní rada soudnictví).

Jinak ovšem je třeba práci doporučit nejen všem, kteří se zajímají o historii a současnost Polska z hlediska ústavního a politického vývoje, nýbrž i těm, kteří se obecně zajímají o politologii. Vývoj Polska ve 20. století v tomto směru přináší spoustu zajímavých a po-

učných závěrů a autor se snaží je čtenářům co nejvíce přiblížit. Nejde tak jen o první taktó rozsáhlou práci na toto téma v českém jazyce, ale i o solidní příspěvek rozvoji tohoto oboru. Práce je vybavena obsáhlým poznámkovým aparátem, opírá se o obsáhlou literaturu a právní předpisy, takže v tomto směru může sloužit jako výborný zdroj pramenů). Četba proto rozšíří znalosti i studujícím práv zejména jako podklad pro srovnání s vývojem obdobných institucí u nás po roce 1918 do současnosti.